

➤ Saniaisessa uusiutuva elämä.
Marko Niemen digitaalinen runo
”Kaunopuheinen Saniainen” ei-
inhimillisen vierauden ja lukemisen
vaikeuden kohtaamisen tilana

—

Päivi Koponen

T

arkastelen artikkelissani Marko Niemen (1974–2019) digitaalista runoa ”Kaunopuheinen Saniainen” (noin vuodelta 2006). Runo on ruudulla toistuva koodisarja, josta on hahmotettavissa saniaisen vuorottainen kasvu ja lakastuminen. Huomioni on siinä, että runosta on vaikea tehdä lähilukevaa tulkintaa, sillä perinteisen runoanalyysin käsitteet eivät tunnu tavoittavan riittävällä tavalla runossa koodautuvan saniaisen olemusta (vrt. Kortekallio & Ovaska 2020). Niemen runo tulee siten kohdattavaksi osittaisena lukemisen ja tulkinnan tekemisen vaikeutena. Runon ilmentämät analyyttisen tulkinnan katvealueet, joita nimitän artikkelissani ei-inhimilliseksi vieraudeksi, muistuttavat myös laajemmin siitä, että ihmisen suhde maailmaan on epävarma, hallitsematon ja katkonainen. Esimerkiksi globaalin lämpenemisen kaltaiset ilmiöt ylittävät moninkertaisesti inhimillisen kyvyn ymmärtää niiden vaikutuksia (Morton 2013). Ihmisen tulisi silti kyetä vastaamaan ekologisen jälleenrakennuksen vaateessa siihen, miten elää kestäväällä tavalla maailmassa, jossa ihmiset ja ei-ihmiset vaikuttavat ja tulevat vaikutetuiksi suhteessa toisiinsa (ks. esim. Verlie 2019; Woodbury 2019 ja 2018; Zimmermann 2020).

Artikkelissani kirjallisuus toimii tilana lähestyä ei-inhimillistä vierautta analyytisyyttä laajemmin (vrt. Koistinen & Mäntymäki 2020; Kortekallio 2023). Kysyn kehrittelemäni *itselukutaidon* käsitteen kautta, millaisia mahdollisia tunteita lukemisen vaikeus voi lukijassa herättää – ja miten nämä tunteet voivat vaikuttaa Niemen runon tulkitsemiseen. Itselukutaito tarkoittaa tunteiden säätelemistä eli omista tunnereaktiivisista ajattelu- ja toimintamalleista tietoiseksi tulemistä ja tämän tietoisuuden pohjalta toimimista tekstin tulkitsemisessä (vrt. Davenport 2017; Verlie 2019). Ihminen säätelee tunteitaan sekä yksin että yhdessä muiden kanssa, minkä vuoksi itselukutaitoa on syytä tarkastella suhteessa yhteisöllisiin lukemisen tapoihin, jotka korostavat turvallisen lukemisen tilan luomisen merkitystä (ks. Ojala 2021; ks. myös Ihanus [toim.] 2022; Ihanus & Kosonen [toim.] 2022). Pohdin itselukutaidon avaamia mahdollisuuksia olla osin selittämättömäksi jäävän ei-inhimillisen vierauden lähellä ilman tulkinnallista haltuunottoa; ehkä itselukutaito auttaa rakentamaan suostuvaa yhteyttä ruudulla toistuvaan saniaiseen niissä kohdissa, kun luonnollisempaa olisi kääntyä pois osin selittämättömäksi jäävän kasvirepresentaation luota. Pyrkimykseni on nostaa esiin ympäristölukutaitotutkimusta laajentava näkökulma (vrt. esim. Koistinen & Bister 2023; Laininen 2022; Pentikäinen 2022).

Luen Niemen runoa omien tunteideni havainnollistamisen kautta (vrt. Kortekallio 2021). Tämä voi auttaa laajentamaan kirjallisuuden lukemisen mahdollisuuksia, sillä ei-inhimillisten toimijoiden tunteita herättävä vaikutusvoima saattaa jäädä yhä edelleen lähilukevassa tulkintaperinteessä riittämättömälle huomiolle (ks. Pihkala & Helle 2022). Analyytisyyttä laajempi Niemen runon lukeminen voi lisätä *kerronnallista toimijuutta* (*narrative agency*), joka tarkoittaa kykyä ”käyttää, tulkita ja uudelleentulkita kulttuurisesti tarjolla olevia kertomuksia, kykyä eritellä ja haastaa niitä sekä tehdä valintoja sen suhteen, miten

elämää ja ympäröivää maailmaa tulkitaan kerronnallisesti” (Meretoja 2019, 62). Pyrin osoittamaan, miten kerronnallista toimijuutta rakennetaan *kerronnallisen tietoisuuden, mielikuvituksen ja dialogisuuden* kautta (Meretoja 2018 ja 2019). Tätä kautta tulee näkyväksi se, että humanistisen episteemin merkityksenannon mallina on toiminut yksinkertaistava käsitys ihmisestä maailmaa merkityksellistävänä tahona (vrt. Meretoja 2019, 62), vaikka myös ei-ihmiset tuottavat maailmaa muuttavia merkityksiä (ks. Lahtinen & Löytty [toim.] 2022).

Kerronnallisen toimijuuden kautta on mahdollista avautua sille, miten ”asiat voisivat olla toisin ja miten erilaiset maailmat toimivat mahdollisuustiloina, joissa tietyt kokemukset, tunteet, ajatukset ja toimintatavat ovat mahdollisia” (Meretoja 2018, 90–97; 2019, 63). Niemen runo voi avata ihmisen käsityskykyä laajempia mahdollisuuksia tietää. Tutkimusnäkökulmani kumpuaa viime vuosikymmenten ekokriittisestä, posthumanistisesta ja uusmateriaalisesta tutkimuksesta, jossa on nostettu esiin tarve ihmiskeskeisen maailmankuvan radikaaliin uudelleen ajatteluun (ks. esim. Lahtinen & Löytty [toim.] 2022; Haraway 2016; Morton 2010 ja 2013). Esimerkiksi Michael Marder (2013) tekee näkyväksi sen, että ihmisen kognitiivinen ajattelu voi muuttua, jos ihminen kohtaa kasvien ei-kognitiivisen olemuksen ilman haltuun ottavaa merkityksenantoa. Marder kutsuu tätä *kasviajatteluksi (plant-thinking)*, jota käytän artikkelissani sen havainnollistamiseen, ettei lukemisen vaikeutta tule lähestyä tulkinnan esteenä: lukemisen prosessi voi tarkoittaa tulkinnan katkoksisia viipyilemistä varmaa tulkintaa kohti etenemisen sijaan.

Teen artikkeliani paitsi kirjallisuudentutkijana myös äidinkielen ja kirjallisuuden opettajana, mikä tuo osin pedagogisen tulokulman Niemen runon lukemiseen. Esitän Niemen runon lukemiseen liittyviä pedagogisia mahdollisuuksia, joiden toteutuminen kuitenkin konkretisoituu vasta varsinaisessa luokkahuonetyöskentelyssä. Tavoitteenani on tuottaa uutta tietoa siitä, miten kaunokirjallisuutta voisi hyödyntää itselukutaidon merkityksen huomioivan ympäristölukutaidon opettamisessa ja oppimisessa (vrt. esim. Koistinen & Bister 2023; Pentikäinen 2022; Siperstein 2016; Verlie ym. 2021). Artikkelini pyrkii tätä kautta muistuttamaan kirjallisuuden lukemisen mahdollisuusarvosta globaalissa maailmassa.

Itselukutaito osana ei-inhimillisen vierauden lukemista ja tulkittamista

Pisa-tulokset (2022) ilmentävät sitä, että suomalaisten nuorten lukutaidon taso on laajalti heikentynyt. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että globaalissa maailmassa toimiminen edellyttää yhä laaja-alaisempien lukutaitojen hallintaa (ks. Kupiainen 2017; ks. myös Pentikäinen 2022). Oikeastaan koko tulevaisuutta määrittävä kysymys on siinä, onko ihmisellä riittävän laaja-alainen kyky lukea omaa rooliaan toisiinsa erottamattomalla tavalla kytkeytyneiden systeemisten ongelmien syventämisessä – ja niiden ratkaisemisessa (vrt. Hyttinen & Lum-

maa 2020). Lukutaidon tason heikentyminen ei siten rajaudu koulumaailmaa koskettavaksi haasteeksi, vaan se laajenee itselukutaitoon perustuvan ympäristölukutaidon vahvistamisen tarpeeksi kestäväen tulevaisuuden rakentamisessa.

Lukutaitokeskustelussa ei ole vielä riittävällä tavalla huomioitu pedagogisia mahdollisuuksia vahvistaa tunnesäätelykykyä, joka mahdollistaa ylipäättään vaikeasti luettavan ja tulkittavan tekstin äärellä olemisen. Perusta tunnesäätelylle syntyy ensimmäisten elinvuosien aikana, kun lapsi alkaa sisäistää kasvattajaltaan saamansa hoivan omien kehollisten kokemustensa säätelyn lähtökohdaksi (ks. Sajaniemi ym. 2015; Schore 1994 ja 2019; Siegel 2012). Tämä kehittää lapsen tunnesäätelystä vastaavia aivoalueita, mikä auttaa sietämään intensiivisiäkin tunteita ilman reaktiiviseen toimintaan ohjautumista (Schore 2019, 218). Lapsi ei tunne varsinaisia tunteita ks. Ahmed 2014; ks. myös Pihkala 2017 ja 2019) vaan affektitason stressiä, kun merkittävät aistiärsykkeet, kuten liian kuuma tai kylmä lämpötila, ravinnon puute tai väsymys, tulevat tulkituiksi neurobiologisilla alueilla, jotka saavat valpastumisen myötä aikaan mm. stressihormoni kortisolin erittymisen ja autonomisen hermoston tilan muutoksen. Valpastumisjärjestelmä saa lapsen reagoimaan tilanteen vaatimalla tavalla, jotta hän saisi kasvattajansa vastaamaan hänen tarpeeseensa. (Sajaniemi ym. 2015; ks. myös Porges 2011).

Tunnesäätelyjärjestelmä alkaa kehittyä ei-verbaalisella tasolla, sillä vasta paljon myöhemmin elämässä kehittyvät etuotsalohkot mahdollistavat verbaalisella tasolla tapahtuvan muun aivotoiminnan ohjauksen (Sajaniemi ym. 2015, 39). Kasvattajan turvallinen katse, kosketus ja ääni luovat vuorovaikutuksessa tapahtuvan kanssasäätelyn, jonka lapsi sisäistää oman tunnesäätelyjärjestelmänsä perustaksi (Schore 1994 ja 2019.) Jos lapsen tarpeeseen ei vastata riittävällä tavalla, lapsi joutuu kohtuuttoman itsesäätelytehtävän eteen, josta hänen ei ole mahdollista selviytyä yksin kehittymättömien neurobiologisten valmiuksien takia (Sajaniemi ym. 2015, 39).

Varhaista vuorovaikutusta muistuttava nonverbaalinen kommunikaatio aktivoi läpi elämän neuraalisia yhteyksiä, jotka auttavat tunteiden säätelyn kyvyn vahvistamisessa (ks. Sajaniemi ym. 2015; Schore 1994 ja 2019). Vuorovaikutuksessa tapahtuva kanssasäätely tulisi siten nähdä äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineessa tekstilukutaidon mahdollisuuksia avaavana kasvatustehtävänä, sillä se voi mahdollistaa läsnäolon, luovuuden ja uteliaisuuden – myös lukemisen ja tulkinnan tekemisen vaikeutta kohtaan (vrt. Dana 2023). Tämä auttaa ymmärtämään, että nuoren mahdollisessa haluttomuudessa lukea ei ole välttämättä ollenkaan kyse moraalista valinnasta – vaan kyvyttömyydestä säädellä yksin lukemisessa herääviä tunnereaktioita (vrt. Sajaniemi ym. 2015; vrt. myös Porges 2011). Esimerkiksi koulumaailmaa määrittävän arvioinnin yhteydessä Niemen runon kaltaisten tekstien lukeminen saattaa olla nuorelle itsesäätelyvalmiuden ylittävä tilanne – varsinkin jos siinä on oltava liian pitkään ilman aikuisen toimintaa mukauttavaa kannattelua. Sinänsä neutraalista tilanteesta saattaa tulla nuorelle liian kuormittava, mikä johtaa helposti välitöntä palkitsevuutta etsivään

toimintaan, jossa käyttäytyminen muuttuu levottomaksi tai toimintaa vältteleväksi (Sajaniemi ym. 2015, 157; ks. myös Kaakinen 2022). Kanssasäatelevässä vuorovaikutuksessa nuori saa mahdollisuuden peilata sitä, miten lukemisessa mahdollisesti ylittyvä itsesäätelyvalmius voi olla keskustelun lähtökohta – eikä esimerkiksi syy vältellä lukemista (vrt. Rizzolatti & Craighero 2004).

Ihmisellä ei ole sisäsyntyistä itselukutaitoa, minkä vuoksi sen vahvistaminen on pedagoginen tehtävä (vrt. Jennings 2015). Kanssasäatelevän vuorovaikutuksen vahvistaminen hyödyttää kaikkia, vaikka yksilöiden erilaiset tarpeet on syytä tiedostaa: kehityksellisiä traumoja kokeneen nuoren lukukokemus voi olla hyvinkin erilainen kuin turvallisuudessa kiintymyssuhteessa kasvaneen nuoren, kun luettavana on merkittävää tunnesäätelykykyä vaativa teksti (vrt. Sarvela & Pelkonen 2020). Neurobiologisen kehityksen kannalta kaikki nuoret tarvitsevat kanssasäatelevää tukea informaatiovirtaa jäsentävien hermoyhteyksien lujittamisessa. Uuden oppiminen tapahtuu aina epäjärjestyksen valpastaman stressijärjestelmän aktivoitumisen ja uuden järjestyksen etsimisen kautta. Tämä edellyttää kanssasäatelevää tukea erityisesti koulumaailmassa, jossa valtava aistiärsykemäärä on itsessään nuorelta itsesäätelyä vaativa tehtävä. (ks. Sajaniemi ym. 2015, 152.)

”Kaunopuheinen Saniainen”

Kirjallisuuden lukeminen on perustunut koulumaailmassa pitkään uuskritiikin perinteestä nousevaan analyttiseen lähilukuun, jonka pyrkimyksenä on tulkita mahdollisimman yksityiskohtaisesti kirjallisuuden merkityksiä (ks. Kortekallio & Ovaska 2020; Mäkikalli 2019; Sedgwick 2003). Analyttisyys luo perustan kriittiselle ja kulttuuriselle lukutaidolle, joka auttaa hahmottamaan esimerkiksi ei-inhimilliselle elämälle annettuja merkityksiä ja näiden merkitysten vaikutuksia tapoihin kohdella ei-inhimillistä elämää (vrt. Lahtinen & Lehtimäki 2008, 8). Niemen runon kaltaiset tekstit, jotka eivät ensisijaisesti perustu ”kielelliseen” ilmaisuun, kronologiseen kerrontaan tai kulttuuriin merkityksiin, ohjaavat kuitenkin kohti kokonaisvaltaisempaa lukutaitoa, jossa on tilaa myös ei-ihmisten vaikutuksesta syntyvien uusien merkitysten muodostumiselle (ks. Felski 2008; Iovino & Oppermann 2014; Weik von Mossner 2017). Elli Lehikoinen (2018, 29) kuvaa kokonaisvaltaisemman lukemisen merkitystä Rita Felskin (2015, 84, 113–116) ajattelun kautta: ”[L]uopuminen ennalta oletettuja merkityksiä jäljittävästä lukemisen tavasta ja siirtyminen kokeilevampaan ja ei-tietävään lukemiseen on kirjallisuudentutkimukselle ei vähempää kuin vapautus. Lukemiseen liittyy yllätyksiä ja seikkailun tuntua, kun se ei ole lukijan oletusten projisointia vaan vaikuttavaa yhdessä toimimista.” Kyse on laajemmin siitä, että kirjallisuuden lukemisen ei nähdä tyhjentyvän representaatioajatteluun (Parikka & Tiainen 2013, 323). Tai oikeammin, kirjallisuuden lukemisen nähdään tuottuvan representaatioiden vaikutuksellisuuden tunnistamisessa (ks. Lummaa 2010).

Niemi nostaa runossaan esille sen, mikä kirjallisuudessa on usein ollut ilmiselvää taustaa: ei-inhimillisen vierauden.

Niemi nostaa runossaan esille sen, mikä kirjallisuudessa on usein ollut ilmiselvää taustaa: ei-inhimillisen vierauden (ks. Kokkonen 2014 ja 2017). Kun Niemen digitaalisessa muodossa olevan runon avaa, tummanvihreät A-, G-, T- ja C-kirjaimet alkavat koodautua mustaa taustaa vasten saniaisen lehden muotoon. Runossa saniaisen lehti jatkaa kasvamistaan kokonaiseksi lehdeksi, mutta kasvuliike pysähtyy hajoamisen tilaan: edelliset kirjaimistot alkavat hävitä, kun seuraavat kirjaimistot koodautuvat ruudulle. Runossa ihmisen läsnäolo on kiistaton: digitaalisuus runomuotona alleviivaa ihmisen kädenjälkeä. Vaikka runo on ihmisen toiminnan tuotos, jää ihminen runossa lopulta kuitenkin ei-inhimillisen elämän seuraajaksi. Lukija havaitsee saniaisen kasvun, mutta ei kuitenkaan ole suoraan osallisena ei-inhimilliseen liikkeeseen. Vaikka Niemen runo houkuttaa tekemään analyttistä tulkintaa, ”elävän” saniaisen lukeminen tuntuu epävarmalta, hallitsemattomalta ja tulkintaa ”pakenevalta” pyrkimykseltä. Runo ilmentää sitä, että ei-inhimillinen elämä on ihmisestä siinä mielessä riippumatonta, että se on merkityksellistä itsessään, vaikka ihminen ei kykenisikään tekemään siitä tyhjentävää tulkintaa (vrt. Bogost 2012). Tämä voi avata merkittävällä tavalla kerronnallista toimijuutta, kun erilaisten toimijuuksien mahdollisuuksien kuvittelu monimutkaistuu (ks. Meretoja 2018 ja 2019).

Artikkelini motivoivana lähtökohtana on Juri Joensuun (2012, 220–231) väitöskirjan *Menetelmät, kokeet ja koneet. Proseduraalisuus poetiikassa, kirjallisuushistoriassa ja suomalaisessa kokeellisessa kirjallisuudessa* luku Niemen digitaalisesta runoudesta. Joensuu on tulkinnut väitöskirjansa luvussa varsin aukaisevalla tavalla Niemen runon merkityksiä. Artikkelini painopiste ei ole siten niinkään siinä, mitä Niemen runo tarkoittaa lähilukevan tulkinnan tasolla. En pyri toisin sanoen niinkään älyllisesti lukemaan Niemen sinänsä hyvinkin älyllistä runoa. Olen pikemminkin kiinnostunut siitä, mitä Niemen runossa tapahtuu lukijalle. Tarkastelen sitä, miten analyttisen tulkinnan rinnalla kulkeva lukemisen koke-

minen voi auttaa säätelemään lukemisen ja tulkinnan tekemisen vaikeudessa herääviä tunteita – ja laajentamaan siten tulkinnan tekemisen mahdollisuuksia.

Ehdotan seuraavassa, että itselukutaidon merkityksen huomioiva ympäristölukutaito voi alkaa ei-inhimilliseen vierauteen tarkkaavaisuutta kiinnittävän tekstin valitsemisesta luettavaksi, muodostua tekstin tulkinnan ratkaisemattomuudessa ja jatkuva tulkinnan laajenemisessa uudeksi ajatteluksi. Kuvaan omien lukemisen ja tulkinnan tekemisen vaikeutta ilmentävien tunteideni merkitystä Niemen runon lukemisessa. Näen tämän keskeisenä lähestymistapana itselukutaidon merkityksen huomioivan ympäristölukutaidon opettamiseen ja oppimiseen.

Ei-inhimilliseen vierauteen tarkkaavaisuutta kiinnittävä teksti

Minulle on yhä enenevässä määrin tärkeää löytää omassa opettajuudessani keinoja lähestyä oppiainerajat ylittäviä tavoitteita, jotka pyrkivät vahvistamaan kestävän elämän rakentamisen kykyä (ks. LOPS21; POPS14). Pysin suhteuttamaan tämän ymmärrykseen siitä, että vain tunnetasolla merkittävät ärsykkeet aktivoivat tarkkaavaisuuden suuntaamisen ja käynnistävät toiminnan luku-tilanteessa (vrt. Sajaniemi ym. 2015, 157). Tästä näkökulmasta on merkittävää valita luettavaksi tekstejä, joissa on nimenomaan tunteiden heräämisen potentiaali. Haluan kokeilla Niemen runon lukemisen pedagogista mahdollisuusarvoa, sillä sen tulkitsemattomuus on jäänyt vuosien takaa häiritsemään minua. Kuvaan seuraavassa oman lukukokemukseni kautta sitä, miten ei-inhimilliseen vierauteen voisi mahdollisesti kiinnittää ennakkoiden huomiota osana kirjallisuuden opetusta.

Kun avaan ”Kaunopuheisen Saniaisen”, se tuntuu vaikealta tekstiltä ymmärtää. Kirjallisuuden opettajanakin huomaan etsiväni tulkintakulmaa sille, että digitaalisessa runossa toistuu ensisilmäyksellä käsittämätön koodisto. En saa runon tulkinnasta heti otetta, minkä vuoksi päätän antaa runolle aikaa avautua minussa. Yritän asettua hyväksymään ”ei-tietämisen” tilaa. Kykenen kuitenkin katsomaan runoa vain pari minuuttia ennen kuin huomaan ensimmäistä kertaa vaikeuteni hyväksyä sitä, etten ymmärrä runon merkitystä. Varsin pian analyyttisen lähiluvun tulkintamekanismit alkavat ohjata minua etsimään tulkinnan ratkaisukohtaa kirjainvalinnoista, kuvioiden muodoista ja runon väreistä. Alan myös hakea muististani intertekstuaalista vahvistusta sille, mitä runon nimi voisi tarkoittaa. Käyn läpi mahdollisia viittaussuhteita samaan aikaan, kun katson ruudulla avautuvia kirjaintoisintoja.

En voi ohittaa itsessäni sitä, että tunnen itsesäätelyvalmiuteni ylittyvän ratkaisupyrkimyksistäni: lähtökohtainen uteliaisuuteni runon tulkinnallista vierautta kohtaan alkaa vaihtua varsin nopeasti ylitulkinnan mahdollisuuksiksi. Lukukokemustani alkaa ohjata jonkinasteinen kehollinen turhautuminen, jota vahvistan omilla (yli)kriittisillä ajatuksillani. Huomaan lukijuuteni typistyvän

yhä enemmän tunteeseen siitä, etten ole riittävän hyvä purkamaan runoa analyttiseen tulkintaan. Pian tarkkaavaisuuteni keskiö ei ole enää lainkaan siinä, että runo on kiinnostava vain sellaisena kuin se on. Olen ohittanut oman pyrkimykseni hyväksyä sitä, etten kykene tulkitsemaan runoa.

Uskon Niemen runon herättävän saman tunteen monessa muussakin lukijassa, sillä se on analyttisesti liian vaikea ymmärtää. Tämä muistuttaa kanssasäätävän vuorovaikutuksen merkityksestä. Runon lukemisessa olisikin tärkeää lähteä liikkeelle sen ilmentämän epäjärjestyksen todentamisesta, jotta sen kanssa on mahdollista olla ilman välittömiä reaktioita. Tämä vahvistaa etuotsalohkojen toimintaa, joka vastaa tunteiden säätelystä, tahdonalaisesta tarkkaavaisuudesta ja ajattelusta (Sajaniemi ym. 2015, 163). Minun on esimerkiksi tärkeää huomioida kehollinen hermostuneisuuteni, sillä se alkaa muodostaa ylikriittisiä ajatuksia omasta lukutaidostani, mikä taas ohjaa etsimään (mitä tahansa) ratkaisua. Koska ratkaisu ei avaudu, huomaan päätyväni sulkemaan runon ruudulta.

Tunnereaktiivisuuden todentamista on sekin, että huomaan ylikriittisen ajattelun palauttavan minut varsin pian takaisin runon äärelle. Tunnen turhautumiseni vaihtuvan hetkessä suureksi iloksi siitä, että kykenenkin yhdistämään runossa toistuvat kirjaimet DNA-koodiksi. Alan lukea runoa kasvin DNA-molekyylin kahdentumisena: DNA-molekyylin kaksoiskierre avautuu, jotta perinnöllinen tieto voi siirtyä solunjakautumisessa tytärsoluihin. Onnistun lukemaan runosta elämän jatkumisen teeman: molekyylin kahdentuminen on jatkuvaa, uutta elämää synnyttävää. Huomaan, että turvallisuuden tunnetta vahvistava kokemus *tiedosta* saa aiemman turhautumisen tunteeni muuttumaan hetkessä toimijuuden vahvistumisen tunnoksi. Saniaisesta tulee minulle merkityksellinen, kun tunnen hallitsevani sen hallitsemattomuutta.

Vaikka DNA-molekyylin replikaation merkitys on tunnistettava, ruudulla kehkeytyvät runon merkitykset saattaisivat avautua nuorille lukemisen ja tulkinnan vaikeutena. Niemen runo ei vastaisi suurella todennäköisyydellä nuorten kokemusta siitä, mitä runon lukeminen on. Jos lukemisen vaikeutta ei kyettäisi sitomaan riittävällä tavalla aiemmin opittuihin asioihin, nuoret saattaisivat menettää kiinnostuksensa runoon jo ennen minkäänlaista luku-kokemusta (vrt. Sajaniemi ym. 2015, 158). Nuoria voisi siten olla tärkeää motivoida lukemaan runoa heille tuttuun runoanalyysin keinojen kautta. Runossa miltei ainoa analyttisen tulkinnan tarttumapinta on kuitenkin sen nimi: ”Kaunopuheinen Saniainen”. Haasteena on se, että osa nuorista saattaisi päätyä pohtimaan liiaksi sitä, mitä kaunopuheisuus runon nimessä tarkoittaa. Intertekstuaalisuuden mekanismeja tunnistavien nuorten lukukokemusta saattaisi alkaa ohjata korostuneella tavalla kysymys siitä, tuleeko runon viittaussuhde ratkaistuksi ”oikein”.

Vaikka lukija kykenisikin tunnistamaan Niemen runon nimessä intertekstuaalisen viittaussuhteen Aristoteleen *Retoriikan* katkelmaan (mikä on silmämääräisesti kuitenkin täysin mahdotonta), ei Niemen runo avaudu pel-

kästään analyttisen lähiluvun kautta. Tarvitaan pedagogista pohdintaa siitä, miten nuoria tulisi ohjata luomaan suhde ei-inhimilliseen elämään, joka jää väistämättä jossain määrin vieraaksi ihmiselle (ks. Värri 2018, 102). Pohdinta on tärkeää, sillä ihminen on monin tavoin riippuvainen, Timothy Mortonin (2010) käsitettä seuraten, oman käsityskykynsä ulkopuolella olevista *oudoista vieraista* (*strange strangers*), joiden kanssa elämisen kyky on tulevaisuuden suuntaa määrittävä kysymys.

Mortonin käsite tulee lähelle Marderin (2013) kasviajattelua, joka on määriteltävissä kasvielämän perustavanlaatuisen merkityksen ihmiselämälle tunnistavaksi ympäristöeettiseksi asenteeksi. Kasviajattelu pyrkii huomioimaan sen, ettei kasvien ei-kognitiivinen tapa olla maailmassa tarkoita toimijuuden ulkopuolella olemista. Marderin mukaan kasvien toimijuuden hahmottaminen edellyttää kuitenkin ihmisen omien kasvimaailmaa koskevien ajatusten hahmottamista: kasvikunta nähdään usein vain eläimellisen elämän taustana. Humanistisessa perinteessä ihminen on vähätelty kasvien tärkeyttä kaikelle elämälle, vaikka ne ovat elintärkeitä hapen, ravinnon ja suojan tuottajia. (ks. Marder 2013; ks. myös Laist 2013). Kasvimaailmaa voi olla vaikea kohdata ilman inhimillistä tulkintahorisonttia, sillä sitä toistetaan sekä kulttuurisissa että henkilökohtaisissa merkityksenannoissa (vrt. Meretoja 2019, 62). Tästä tietoiseksi tuleminen lisää näkökulmatietoisuutta ja itseymmärrystä, jotka vahvistavat kerronnallista tietoisuutta (*narrative awareness*) (Meretoja 2018 ja 2019).

Tulkinnan ratkaisemattomuus

Niemen runon kaltaisten tekstien luettavaksi valitsemisen merkitys on siinä, että ne auttavat kiinnittämään tarkkaavaisuuden tietoisesti ei-inhimilliselle vieraudelle ominaiseen epäjärjestykseen. Tämän herättämät tunteet käynnistävät tulkintaa etsivän toiminnan lukemisen prosessissa. (vrt. Sajaniemi ym. 2015, 157). Onkin merkittävää valita kirjallisuuden opetuksessa luettavaksi tekstejä, jotka herättävät tunteita ja siten riittävällä tavalla valpastumista – joka taas mahdollistaa uusien merkitysten etsimisen.

Kun lukeminen ei etene analyttisen tulkinnan tasolla, on nuorten kanssa olennaista löytää keinoja jatkaa lukemista. Opettajana voisin tukea Niemen runon äärellä pysymistä esimerkiksi kertomalla siitä, että perinteisestä runokäsityksestä poikkeavan runon tulkitseminen on tuntunut myös minusta vaikealta. Tätä kautta myös nuorten voisi olla helpompaa kertoa omista tunteistaan. Nuorista kumpuavan keskustelun kautta voisi pysähtyä yhdessä sen äärelle, että saniaisen todella vaikuttaa lukijaansa herättämällä tunnekokemuksia. Saniaisen toimijuutta voisi lähestyä sen kautta, että lukija havaitsee itsessään vaikeuden avautua kasvinkaltaiselle tavalla ajatella. Merkittävää voi olla kytkeä tämä ihmiskeskeisen maailmankuvan ongelmallisuuteen. Esimerkiksi kirjallisuuden opetuksessa luetaan usein tekstejä, joiden keskeiset merkitykset tun-

tuvat jo ennalta ratkaistuilta. Kyse ei ole pelkästään tekstivalinnoista vaan antroposentrisestä maailmankuvasta, jossa pyritään rationaalisen subjektiviteetin avulla hallitsemaan ympäröivää tilaa. Jos ei-inhimillinen elämä tuodaan osaksi kirjallisuuden opetusta, se tehdään usein hallinnan kautta. Varsin tyypillistä on esimerkiksi kysyä, mitä luonto symboloi luettavissa teksteissä. Usein saatetaan olla kiinnostuneempia keskustelemaan siitä, tulkitaanko ”oikein” eläinten, kasvien ja ympäristöjen metaforisuus kuin näkemään ei-inhimillisen elämän kyky vaikuttaa lukijuuteen. Randy Laist (2013, 10–14) kiinnittää ajattelunsa kasveihin, mutta näen Laistin ajatusten kuvaavan laajempaa suhdetta ei-inhimilliseen vierauteen: ”Kaikista kiinnostavin puoli kasveissa on pikemminkin ontologinen kuin semanttinen. Paljon kiinnostavampaa on kysyä, mitä kasvit ovat kuin mitä ne tarkoittavat.”²

Tunnen seurattessani ruudulla avautuvaa runoa, että kasvienkaltaiselle ajattelulle avautuminen on tietämisen illuusiosta vapautumisen kaltainen liike. Runon elävyys, itseorganisoituminen ja tulemisen tila aloittavat tietämisen alueen horjuttamisen. Molekyylissä tapahtuvan informaatioketjun seuraaminen rikkoo totunnaista tulkinnan tekemisen kaavaa. Runo ei ”etene”, sillä saniaisessa tapahtuva liike ei tule ikinä valmiiksi, vaan se hajoaa joka kerta lukemisen tilassa. Myös tulkinnan on siten alettava aina uudestaan alusta. Mielestäni tässä on myös Marderin kasviajattelun ydin: ei tule pyrkiä ratkaisemaan ei-kognitiivisen olemassaolon vierautta vaan löytää keinoja elää tämän ratkaisemattomuuden kanssa. Marderin kasviajattelu onkin ennen kaikkea ”lupaus ja nimi kohtaamiselle, ja siksi sen voi lukea myös kutsuna jättää ihmisen ja humanistisen ajattelun alue ja kohdata kasvielämä, jos ei siinä paikassa missä se sijaitsee niin ainakin puolivälissä” (Marder 2013, 10; ks. myös Kokkonen 2017, 151).

Nuorten mahdollisiin vaikeuksiin jatkaa lukemista olisi tärkeää suhtautua pedagogisen vastuun kautta kanssasäätelävää kannattelua vahvistaen (vrt. Sajaniemi ym. 2015, 162). Tämä voisi lisätä kerronnallista mielikuvitusta (*narrative imagination*) edistävää mielikuvitusta eli kykyä kuvitella ”sen tuolle puolen, mikä vaikuttaa itsestään selvältä nykyhetkessä” (Meretoja 2019, 63). Runon lukemisen painopiste voisi siirtyä yhteisen keskustelun kautta kirjallisuutta analysoivasta lukijuudesta siihen, millaisia merkityksiä lukemisen prosessi voi itsessään saada aikaan. Miellän tämän lukutaidon laajentumiseksi: on mahdollisuus alkaa lukea saniaista itsessä heräävien tunteiden tasolla. Saniaisen voi tuntea puhuttelevan lukijaansa suoraan tunnetasolla, mikä tarkoittaa merkityksenannon korvautumista välittömällä kokemuksella. Elisa Aaltola (2018, 64) näkee tällaisen korvautumisen olevan merkittävää empatian mahdollistumisen kannalta. Hänen (2018, 67) mukaansa vierautta ilmentävä yksilö ”ikään kuin astuu meihin hetkeksi ja siten fokusoi huomiomme ja intentiomme itseensä jopa siinä määrin, että unohdamme hetkeksi omat itsekokeskeiset pyrkimyksemme ja todella olemme läsnä toiselle, häneen kohdistuneita”. Tämä mahdollistaa hetkellisen vierailun saniaisen tavassa olla maailmassa – ihmisestä poikkeavalla tavalla (vrt. Aaltola 2018, 68).

Kokeilen olla jonkin aikaa hiljaa runon edessä. Jos kokeilisin samaa nuorten kanssa, heidän kanssaan olisi tärkeää puhua siitä, että kaikki hiljaisuudessa heräävät tunteet ovat lukuprosessin kannalta ”yhtä oikein”.

Nuorten kanssa voisi pysähtyä sen äärelle, että lukijuuden positio saa mahdollisuuden laajentua nimenomaan Niemen runossa kommunikoivan vierauden kautta (vrt. Aaltola 2018, 80). Kun tavoitteena ei ole pyrkiä ratkaisemaan saniaisen vierautta, nuoret voisivat huomata mahdollisuuden uudella keuholliselle vuorovaikutukselle, joka ei pyri tiedon ylivaltaan. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita välitöntä empatiaa saniaista kohtaan. Kehollisessa vuorovaikutuksessa voi törmätä ”kehollisten merkkien yhteensopimattomuuteen”, mikä voi tehdä kanssaolemista suorastaan ”kankeaa, kömpelöä tai jopa piinallista” (Aaltola 2018, 83). Tämä kehollinen yhteensopimattomuus on kuitenkin merkittävää: lukija ei yksinomaan etsi toisesta kognitiivisella tasolla merkitystä vaan alkaa myös kehollisesti reagoida toisen viesteihin. Runon kohdalla lienee väistämätöntä esimerkiksi se, että lukija turhautuu kyvyttömyy- teensä tulkita ennakoimatonta, hitaasti etenevää ja yhä uudelleen purkautuvaa koodia. Kanssasäätelevässä vuorovaikutuksessa turhautuminen voi kuitenkin auttaa ymmärtämään ”epämukavien olojen tulevan ja menevän ilman että niitä vastaan täytyy taistella tai niiden luota paeta” (Sajaniemi ym. 2015, 163).

Niemen runossa empatia voi alkaa avautua lukijaa itseään kohtaan. Kun nuoret eivät voisi operoida lukemista koskevien totunnaisuuksien perusteella, olisi etsittävä uudenlaista suhdetta tulkinnan tekemiseen. Syntyy mahdollisuus kiinnittää huomio saniaiseen, joka peilaa huomioin takaisin lukijaan – ja erityisesti niihin tunteisiin, joita tulkinnan tekemisen vaikeus herättää. Näistä tunteista yhdessä keskusteleminen voisi toimia reittinä kohti empatiaa omaa lukemisen vaikeutta kohtaan. Tämä voisi tarkoittaa hyväksyvää läsnäoloa: omat tunteet, ajatukset ja teot saisivat nousta esiin ilman niiden arvioimista ”oikeiksi” tai ”vääriksi”. Yhtäkkiä voisi olla helpompaa ymmärtää Marderin (2013, 10) näkemystä siitä, että inhimillinen ajattelu kasvinkaltaistuu, kun se kohtaa kasvimaailman. Saniaisen kautta voisi oppia olemaan maailmassa myös kokemuksellisuuteen suostuvilla tavoilla.

Tulkinnan avautuminen uudeksi ajatteluksi

Nuorten kanssa ei-inhimillisen elämän vierauden lukemisessa voisi olla merkittävää kiinnittää huomio Niemen runon ”juonettomuuteen”. Tämän havaitseminen saattaisi olla nuorille vaikeaa, sillä juoni lienee yksi selkeimmistä analyyttistä tulkintaa ohjaavista käsitteistä kirjallisuuden opetuksessa. Vaikka ”Kaunopuheisessa Saniaisessa” on ihmisen koodaamaa toimintaa, se tuntuu pikemminkin nostavan esiin sen, ettei ei-inhimillinen toimijuus ole lineaarisesti etenevä kertomus (vrt. Donly 2017). Runossa on kylläkin selkeästi tunnistettava kasvuliike: alussa ruudulle ilmestyy harvoja lehtivihreän kaltaisia aihioita, jotka alkavat muodostaa tihentyvää saniaisen muotoa. Pian lehdet kaa-reutuvat hieman alaspäin, mikä näyttää kuihtumiselta ja putoamiselta uuden kasvun tieltä. Niemen runo toistaa elämänkehää: täyden kasvun saavuttamista ennen kuihtumista. En voi olla vertaamatta tätä oman lukuprosessini kaavaan: alussa heräävä toivo ”oikean” tulkinnan löytämisestä saa minut kiinnostumaan saniaisen vieraudesta, kunnes pelko ratkaisemattomuudesta muistuttaa hallinnan tarpeistani ja pudottaa minut itsekriittiseen erillisyyteen.

Niemen runo tekee DNA-koodin avulla nähtäväksi nopeutetun kasvin kasvun, jota ei todellisuudessa olisi mahdollista silminnähdä havaita. Todellisuudessa kasvi vaikuttaa oikeastaan liikkumattomalta, kunnes päivien tai viikkojen kuluttua sen olemus on monimuotoistunut (Marder 2013, 103). Marder (2013, 93–117) muistuttaakin siitä, että kasvit toimivat ihmisen rytmiä hitaammassa ajassa, joka on tavanomaisen havaintokyvyn ulottumattomissa. Vaikka Niemen runossa saniaisen kasvuvauhti on korosteisen nopea, vaatii sen lukeminen silti saman toiminnan toistumisen mukana tulevan keston sietämistä. Nuorten kanssa voisi olla merkittävää keskustella siitä, että runon lukeminen edellyttää mahdollisen pitkästyksenkin tunteen sietämistä. Kuten Kokkonen (2014, 192) toteaa: ”Pelkästään se, että alkaa aisteillansa havaita ja havainnoida ympäristössään muita kuin ihmisiä, vaatii usein sekä yksittäisessä tilanteessa että jatkuvana toimintana toisenlaista ajankäyttöä, usein hitauden ja moneuden sietämistä”.

Kokeilen olla jonkin aikaa hiljaa runon edessä. Jos kokeilisin samaa nuorten kanssa, heidän kanssaan olisi tärkeää puhua siitä, että kaikki hiljaisuudessa heräävät tunteet ovat lukuprosessin kannalta ”yhtä oikein”. Merkittävää ei ole se, mikä tunne herää vaan se, miten heräävään tunteeseen suhtautuu: esimerkiksi pitkästyksen ei tarvitse tarkoittaa välitöntä katseen pois kääntämistä. Kun itse harjoittelen sietämään runon kestoa, se alkaa avata jokaisella luku-kerralla hieman aiempaa selkeämmin kuoleman potentiaalia. Tämä tarkoittaa sitä, että hiljaisuudessa katseeni alkaa siirtyä runoa hallitsevasta lehtivihreästä kohti mustaa taustaa, johon lehdet näyttävät pudotessaan saman tien ”maatu-van”. Kuolemasta alkaa tulla minulle merkittävä osa saniaisen kasvuliikettä. Saniaisen toimijuus alkaa kiinnittyä lopulta siihen, mikä ei ole vielä tapahtunut, mutta minkä on potentiaalista tapahtua. Vasta hitauden kautta kykenen

havaitsemaan kuoleman, vaikka se säilyikin tietyssä kasvukohdassa pelkkänä potentiaalisuutena (vrt. Kokkonen 2017, 89).

Nuorten kanssa voisi huomioida mustan taustan, joka on luettavissa elämän vastaväriksi. Tätä kautta olisi mahdollista keskustella siitä, mitä saniaisen osittainen kuihtuminen nuorissa herättää. Tunnistan itse runosta melankolisen tunnelman, joka on asettunut osaksi runon lukemistani. Pysähdyn tuntemaan melankolian paikantumisen kehooni. Koen tärkeäksi jatkaa kuoleman lukemista yhdessä sen kautta, että kiinnitän katseeni takaisin lehtivihreään. Pian kuoleman voi havaita luovan mahdollisuuden uusille lehdille syntyä. Tätä kautta nuorten kanssa voisi olla mahdollista keskustella myös laajemmin kuolemasta ilman pelon tunnetta. Ehkäpä Niemen runo tekeekin tämän lukijalleen: se kutsuu lukemaan elämää kuoleman kautta niin, että kuolema ei tuo lukukokemukseen dramaattista loppua.

Niemen runo rakentaa kerronnallista toimijuutta myös *kerronnallisessa dialogisuudessa* (*narrative dialogicality*), joka ”kykynä käydä dialogia erilaisten tarinoiden ja kerronnallisten näkökulmien kanssa sisältää sekä toisen kohtaamiseen liittyvän eettisen ulottuvuuden että uusien intersubjektiivisten tilojen luomiseen kytkeytyvää transformatiivista potentiaalia” (Meretoja 2019, 65). Kerronnallinen dialogisuus mahdollistaa toisen kohtaamisen ilman teoreettisen välimatkan päähän asettumista (Meretoja 2019, 65). Tämä tarkoittaa runon lukemisessa ihmisyyden peilaamista ei-inhimillisen vierauden kautta: se nostaa esiin elämänkaaren ihmisiä ja ei-ihmisiä aidosti yhdistävänä kokemuksena. Runossa avautuvassa tilassa on mahdollisuus säädellä turvallisella tavalla tunnereaktioita, jotka heräävät globaalissa maailmassa liian usein kohtaamattomasta – ja kuitenkin kestävyyskriisin kautta kohdattavasta – kuolemanpelosta. Tätä kautta kysymykset runon merkityksistä muuttuvat kysymyksiksi runon vaikutuksista. Marderin kanssa ajatellen Niemen runossa on kyse suhteesta muuttuneen inhimillisen ajattelun ja kasvien olemassaolon välillä (Marder 2013, 10; ks. myös Kokkonen 2017, 202). Saniaisen koodautumisen voi nähdä vievän kohti jännitteistä tilaa, jossa analyttisen tulkinnat rajat paljastavat lukijassa heräävät tunteet, kuten pelon siitä, ettei oman käsityskyvyn ylittäviin ilmiöihin saa yhteyttä. Tässä paljastumisessa on mahdollisuus löytää kestävämpiä suuntia tunteista kumpuaville ajatuksille ja teoille. Niemen runon keskiössä olevalla kasvulla on siten kyky ehdottaa lukijalle kasvimaista toimijuutta. Tässä lieneekin nimenomaan se saniaisen kaunopuheisuus: kyvyssä tuoda lukija lähemmäs omaa olemistaan, ei-intenttiota.

Lopuksi

Olen lukenut artikkelissani Marko Niemen digitaalista runoa ”Kaunopuheinen Saniainen”, joka avaa tilan ei-inhimillisen vierauden kohtaamiselle. Runoa ei

ole mahdollista tulkita perinteisen lähiluvun keinoin, sillä se ohjaa lukijan katsomaan ruudulla koodisarjana toistuvaa kasvin kasvua. Runo avautuu lukemisen ja tulkinnan vaikeutena, mikä kuvaa myös laajempia analyttisen tulkinnan rajoja suhteessa elämään.

Runon lukemisessa onkin keskeistä kiinnittää huomio tulkinnan tekemisen vaikeuden herättämiin tunteisiin ja niistä kumpuaviin ajattelu- ja toimintamalleihin. Näin syntyy mahdollisuuksia tarkastella myös laajemmin sitä, miten oman lukijuuden havainnointi voi tarkoittaa uudenlaista tulkinnan tapaa suhteessa systeemiin muutosilmiöihin, jotka vaativat ratkaisemattomuudessaan etsimään kanssaelämisen keinoja. Runon lukeminen tällä tavoin ohjaa huomion tunteiden säätelyn ja lukutaidon kehittymisen väliseen yhteyteen. Tunteiden säätely edellyttää kanssasäatelevää tukea, sillä itsesäätelyvalmius kehittyy aina suhteessa muihin. Lukijan tunnereaktiot saavat mahdollisuuden suuntautua kestävämmillä tavoilla, kun ne suhteutuvat kanssalukijoiden reaktioihin.

Artikkelissani lukutaidolla on selkeä käyttöarvo: kirjallisuuden lukeminen kytkeytyy nuorten itselukutaidon kasvattamisen mahdollisuuteen. Näen tämän pedagogisesti merkittävänä seikkana, sillä itseisarvoinen lukeminen ei välttämättä riitä enää perusteeksi globaalin maailman jatkuvasti laajentuvassa tekstikentässä. Itselukutaitoon nojaavan ympäristölukutaidon opettaminen ja oppiminen voivat tuoda merkittävän näkökulman myös siihen, miten lukutaitoa pitäisi vahvistaa. Ehkäpä vastaus ei ole niinkään siinä, mitä luetaan – vaan siinä, miten luetaan. Kanssasäatelevässä vuorovaikutuksessa mikä tahansa teksti on mahdollista nähdä uudenlaisten lukemisen ja tiedon tuottamisen tapojen mahdollisuutena.

Viitteet

1 Joensuu kuvaa väitöskirjansa luvussa sitä, mitä runosta voi lukea. Hän avaa esimerkiksi runon kommentoivan Aristoteleen *Retoriikan* kappaletta. Joensuu (2012, 225–227) kiteyttää runon keskeisen idean: ”Vaikka Saniaisen kirjaimet eivät muodosta foneettista kieltä, se kuitenkin käyttää kieltä – tai tarkemmin sanottuna kieliä. Teoksessa toimii kaksi metakieltä: länsimaisen retoriikan (vanhalta suomenkieliseltä nimeltään kaunopuheisuus) lisäksi DNA, kaiken elollisen luonnon meta- tai ohjelmointikieli

(...) Ensivaikutelmaltaan yksinkertainen saniainen onkin monihaaraainen kasvusto, jossa yhdistyy kolme keskeistä länsimaisen kulttuurin taustakirjoitusta: inhimillisen puheen, luonnon ja mediateknologian metakielet.”

2 ”[T]he most interesting thing about plants is ontological, rather than semantic. More interesting than the question of what plants mean is the question of what they are.”

Lähteet

Kaunokirjallisuus

Niemi, Marko noin 2006. Kaunopuheinen Saniainen.

<https://nokturno.fi/files/marko-niemi/saniainen/saniainen.html> (15.6.2024).

Tutkimuskirjallisuus

Aaltola, Elisa & Sami Keto 2018. *Empatia: Myötäelämisen tiede*. Ensimmäinen osa Elisa Aaltola ja toinen osa Sami Keto. Helsinki: Into.

Ahmed, Sara 2014 (2004). *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburg University Press. DOI: 10.1515/9780748691142

Bennett, Jane 2010. *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Durham, North Carolina: Duke University Press. DOI: 10.1215/9780822391623

Bogost, Ian 2012. *Alien Phenomenology, or What it's Like to be a Thing*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press. DOI: 10.5749/minnesota/9780816678976.001.0001

Dana, Deb 2023. *Polyvagal Practices: Anchoring the Self in Safety*. New York: W. W. Norton & Company.

Davenport, Leslie 2017. *Emotional Resiliency in the Era of Climate Change*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Only, Corinne 2017. Toward the Eco-Narrative: Rethinking the Role of Conflict in Storytelling. *Humanities* 6(2). DOI: 10.3390/h6020017

Felski, Rita 2008. *Uses of Literature*. New York: Wiley-Blackwell. DOI: 10.1002/9781444302790

Felski, Rita 2015. *The Limits of Critique*. Chicago: The University of Chicago Press. DOI: 10.7208/chicago/9780226294179.001.0001

Haraway, Donna 2016. *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press. DOI: 10.2307/j.ctv11cw25q

Hyttinen, Elsi & Karoliina Lummaa 2020. Lukeminen humanismin murroksessa. Teoksessa *Sotkui-set maailmat: Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Elsi Hyttinen & Karoliina Lummaa, Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 129, 9–36.

Ihanus, Juhani (toim.) 2022. *Terapeuttinen kirjoittaminen*. Helsinki: Basam Books.

Ihanus, Juhani & Päivi Kosonen (toim.) 2022. *Hoitava lukeminen. Teoreettisia ja käytännöllisiä näkökulmia lukemistyöhön*. Helsinki: Vastapaino.

Iovino, Serenella & Serpil Oppermann (toim.) 2014. *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press.

Jennings, Patricia A. 2015. *Mindfulness for Teachers: Simple Skills for Peace and Productivity in the Classroom*. New York: W. W. Norton & Company.

Joensuu, Juri 2012. *Menetelmät, kokeet ja koneet. Proseduraalisuus poetiikassa, kirjallisuushistoriassa ja suomalaisessa kokeellisessa kirjallisuudessa*. Väitöskirja. Helsinki: Osuuskunta Poesia.

Koistinen, Aino-Kaisa & Sofia Bister 2023. "Luonto on lyyrinen mahdollisuus": Luova kirjoittaminen osana ympäristölukutaitoa. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 20(4), 40–59. DOI: 10.30665/av.128930

Koistinen, Aino-Kaisa, Henna Laininen, Risto Niemi-Pynttäre & Nina Sääsilahti 2022. Ehdotuksia luovan kirjoittamisen ympäristöpedagogiikaksi. *Joutsen/Svanen*, 83–97. DOI: 10.33346/joutsensvanen.114936

- Kaakinen, Johanna 2022. Lukemisen vaikutukset: emootiot, uppoutuminen ja sosiaalinen kognitio. Teoksessa *Hoitava lukeminen. Teoreettisia ja käytännöllisiä näkökulmia lukemistyyhön*. Toim. Juhani Ihanus & Päivi Kosonen, Helsinki: Vastapaino, 111–125.
- Koistinen, Aino-Kaisa & Helen Mäntymäki 2022. Ympäristöuhkia ja tunnistamatonta vierautta: Affektiivinen ja ekologinen outouttaminen 'Nordic SF-Noir'-televisiosarjassa White Wall. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 19(1), 50–63. DOI: 10.30665/av.112266
- Kokkonen, Tuija 2014. Kun emme tiedä: Keskustelemassa ”meitä” uusiksi. Lajenväliset esitykset ja esitystaitteen rooli ekokriiisien aikakaudella. Teoksessa *Posthumanismi*. Toim. Karoliina Lummaa & Lea Rojola, Turku: Eetos, 179–209.
- Kokkonen, Tuija 2017. *Esityksen mahdollinen luonto – suhde ei-inhimilliseen esitystapahtumassa keston ja potentiaalisuuden näkökulmasta*. Väitöskirja. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.
- Kortekallio, Kaisa 2021. Seasonal Feelings. Reading Paolo Bacigalupi's *The Windup Girl* during Winter Depression. Teoksessa *Narrating Nonhuman Spaces Form, Story, and Experience Beyond Anthropocentrism*. Toim. Marco Caracciolo, Marlene Karlsson Marcussen & David Rodriguez, New York: Routledge, 89–103. DOI: 10.4324/9781003181866-8
- Kortekallio, Kaisa 2023. *Mutant Narratives in Ecological Science Fiction: Thinking with Embodied Estrangement (Posthumanism in Practice)*. London: Bloomsbury Academic. DOI: 10.5040/9781350296794
- Kortekallio, Kaisa & Anna Ovaska 2020. Lähilukeminen ennen ja nyt: Ruumiillisia, ympäristöllisiä ja poliittisia näkökulmia. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 17(3), 52–69. DOI: 10.30665/av.95530
- Kupiainen, Reijo 2017. Lukutaidon jälkeen? Teoksessa *Kehittämisen palat, yhteisöjen salat: Näkökulmia koulutukseen ja kasvatukseen*. Toim. Johanna Annala, Vesa Korhonen & Pirjo Kulju, Tampere: Tampere University Press, 215–218.
- Lahtinen, Toni & Markku Lehtimäki 2008. Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki, Helsinki: SKS, 7–28.
- Lahtinen, Toni & Olli Lyytty (toim.) 2022. *Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja Joutsen / Svanen: Empiirinen ekokriittikki. Joutsen / Svanen*. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismaainen osasto. DOI: 10.33346/joutsensvanen.121673
- Laist, Randy 2013. Introduction. Teoksessa *Plants and Literature: Essays in Critical Plant Studies*. Toim. Randy Laist, Amsterdam & New York: Rodopi, 9–18. DOI: 10.1163/9789401209991_003
- Laininen, Henna 2022. Ilmastonmuutos minussa. Luovan kirjoittamisen opetusmateriaali ympäristökysymysten käsittelyyn nuorten kanssa. Sanataideyhdistys Yöstäjä.
- Latour, Bruno 2004. Why has critique run out of steam? From matters of fact to matters of concern. *Critical Inquiry* 30(2), 225–248. DOI: 10.1086/421123
- Lehikoinen, Elli 2017. Olen nisäkäs. Tuotan maitoa. Ihmisen lajius ja lisääntymisprosessi 2000-luvun kotimaisessa kirjallisuudessa. *Sukupuolentutkimus – Genus-forskning* 30(2), 21–33.
- Lummaa, Karoliina 2010. *Poliittinen siivekäs: Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Marder, Michael 2013. *Plant-Thinking: A Philosophy of Vegetal Life*. New York: Columbia University Press.
- Meretoja, Hanna 2018. *The Ethics of Storytelling: Narrative Hermeneutics, History, and the Possible*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780190649364.001.0001
- Meretoja, Hanna 2019. Metanarratiivisuus ja kerronnallinen toimijuus. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 16(2), 58–77. DOI: 10.30665/av.80161
- Morton, Timothy 2010. *The Ecological Thought*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Morton, Timothy 2013. *Hyperobjects: Philosophy and Ecology After the End of the World*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- Mäkikalli, Aino 2019. Kirjallisuusteorian mahdollisuudet nykykoulun kirjallisuudenopetuksessa: uuskritiikin sinnikäs taival. Äidinkielen Opettajain Liiton Vuosikirja.
- Ojala, Maria 2021. Safe spaces or a pedagogy of discomfort? Senior high school teachers' metaemotion philosophies and climate change education. *The Journal of Environmental Education* 52(1), 40–52. DOI: 10.1080/00958964.2020.1845589
- Opetushallitus 2014. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus 2021. *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2021*. Helsinki: Opetushallitus.
- Parikka, Jussi & Milla Tiainen 2013. Kohti materiaalisen ja uuden kulttuurianalyysia – tai representaation hyödystä ja haitasta elämälle. Teoksessa *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. Turku: Turun yliopisto, 322–348.
- Pentikäinen, Johanna 2022. Ympäristön monilukutaitoa rakentamassa – Analyysi ympäristöopin harjoituskirjojen kirjoittamisen tehtävistä. Teoksessa *Ainedidaktiikka ajassa: Laajenevat oppimis-ympäristöt ja eri-ikäiset oppijat*. Toim. Sara Routarinne, Pilvi Heinonen, Tomi Kärki, Anssi Roiha, Marja-Leena Rönkkö & Arttu Korkeaniemi, Rauma: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, 140–163.
- Pihkala, Panu 2017. *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihkala, Panu 2019. *Mieli maassa? Ympäristötunteet*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihkala, Panu & Anna Helle 2022. Kirjallisuuden ympäristötunteet ja empiirinen ekokritiikki. *Joutsen/Svanen*, 31–50. DOI: 10.33346/joutsensvanen.114413
- Porges, Stephen W. 2011. *The Polyvagal Theory: Neurophysiological Foundations of Emotions, Attachment, Communication, and Self-regulation*. New York: WW Norton.
- Rizzolatti, Giacomo & Laila Craighero 2004. The mirror-neuron system. *Annual Review of Neuroscience* 27, 169–192. DOI: 10.1146/annurev.neuro.27.070203.144230
- Sajaniemi, Nina, Eira Suhonen, Mari Nislin & Jukka E. Mäkelä 2015. *Stressin säätely. Kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Sarvela, Kati & Anne Pelkonen 2020. ACE ja polyvagaaliteoria. Teoksessa *Yhteinen kieli: traumatie-toisuutta ihmisten kohtaamiseen*. Toim. Kati Sarvela & Elisa Auvinen, Helsinki: Basam Books.
- Sedgwick, Eve Kosofsky 2003. Paranoid Reading and Reparative Reading or, You're so Paranoid, You Probably Think This Introduction Is about You. Teoksessa *Touching feeling. Affect, Pedagogy, Performativity*. Toim. Eve Kosofsky Sedgwick, Durham & London: Duke, 123–151. DOI: 10.1215/9780822384786-005
- Siperstein, Stephen 2016. *Climate Change in Literature and Culture: Conversion, Speculation, Education*. Väitöskirja. Department of English and the Graduate School of the University of Oregon.
- Siegel, Daniel J. 2012. *The Developing Mind: How Relationships and the Brain Interact to Shape Who We Are*. New York: Guilford Press.
- Schore, Allan 1994. *Affect regulation and the origin of the self: The neurobiology of emotional development*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Schore, Allan 2019. *Right Brain Psychotherapy*. New York: W.W. Norton.
- Verlie, Blanche 2019. *Learning to Live with Climate Change: From Anxiety to Transformation*. London & New York: Routledge.
- Verlie, Blanche, Emily Clark, Tamara Jarrett & Emma Supriyono 2021. Educators' experiences and strategies for responding to ecological distress. *Australian Journal of Environmental Education* 37(2), 132–146. DOI: 10.1017/ae.2020.34
- Värrö, Veli-Matti 2018. *Kasvatus ekokraasin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

- Weik von Mossner, Alexa 2017. *Affective Ecologies: Empathy, Emotion, and Environmental Narrative*. Columbus: Ohio State University Press. DOI: 10.2307/j.ctv11hpszq
- Woodbury, Zhiva 2018. Taking the climate crisis personally. *Unpsychology* 4, 22–31.
- Woodbury, Zhiva 2019. Climate Trauma: Towards a New Taxonomy of Traumatology. *Ecopsychology* 11(1), 1–8. DOI: 10.1089/eco.2018.0021
- Zimmermann, Lee 2020. *Trauma and the Discourse of Climate Change: Literature, Psychoanalysis and Denial*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9780429340222